

Алена Руцкая

Дом з мезанінам: слоні́мская старонка біяграфіі Уладзіміра Бутрамеева

Яшчэ на пачатку васьмідзесятых гадоў гэта была ціхая ўскраіна пасёлка Альбярцін – прыгарад Слоніма. Перад купкай разгалістых хвоек заканчвалася невялікая вулчка, а далей, мінуўшы дрэвы, яна ператваралася ў палявую дарожку, якая бегла да лесу. Якраз тады поле абапал гэтай дарожкі падзялілі на ўчасткі і на іх пачалі будавацца дамы, звычайныя, падобныя да тых, што былі тут, праўда, больш прасторныя, з вялікімі вокнамі. Сярод гэтых дамоў выдзяляўся адзін, з мезанінам, што стаў творчым кабінетам тады пачынаючаму, а цяпер вядомаму пісьменніку Уладзіміру Бутрамееву. Ён прыехаў сюды з сям'ёй у 1980 годзе, пабудаваў гэты дом і пражыў тут амаль дзевяць гадоў.

Безумоўна, пісьменнік заўсёды будзе належаць сваёй малой бацькаўшчыне, мясцінам, дзе нарадзіўся, і зусім не таму, што са звестак аб месцы нараджэння пачынаюцца ўсе аўтабіяграфіі і артыкулы ў даведніцкай літаратуры, а ад нейкай адметнай духоўнай асаблівасці, якой ён будзе надзелены ў сваім творчым быцці, якая будзе прысутнічаць, жывіць і доўжыцца ва ўсім, што будзе здзяйсняцца. Малой бацькаўшчыне належыць першаснасць. Як пацверджанне таму, крытык Л. Званарова зазначыла, што "з'яўленне на літаратурнай карце новай назвы – Расна і раснянская акруга" нагадала ёй акругу Йокнапатофа Уільяма Фолкнера і дало падставу параўнаць майстэрства гэтых двух пісьменнікаў. Так, малая радзіма – першакаштоўная і адзіная. І тым не менш істотнае значэнне ў лёсе чалавека маюць і другія мясціны, стасункі, справы, сустрэчы – усё тое, з чаго складаецца жыццёвы шлях, асабліва шлях творцы. Адною з такіх мясцін у біяграфіі Уладзіміра Бутрамеева, вядомага сучаснага празаіка, драматурга, перакладчыка, літаратуразнаўцы і стала наша Гродзеншчына, а дакладней, як мы ўжо ўзгадалі, – пасёлак Альбярцін.

Сёлета Уладзімір Бутрамееў адзначыў свой юбілей – 65-годдзе. Нарадзіўся ён 20 сакавіка 1953 года ў вёсцы Расна, што на Магілёўшчыне, у сям'і настаўнікаў. Як гэта часта было ў тых часы, настаўніцкія дзеці ішлі па сцяжынцы бацькоў. І будучы пісьменнік скончыў у 1974 годзе геаграфічны факультэт Магілёўскага педагагічнага інстытута, настаўнічаў на Магілёўшчыне. Пасля з жонкай вырашылі пераехаць на яе радзіму, на Слонімшчыну. Знайсці працу па спецыяльнасці было складана, і ён уладкоўваецца на Слонімскі папяровы завод. Пазней, калі стаў сябрам літаб'яднання пры слонімскай раённай газеце, пачаў друкавацца (у рэспубліканскім друку выступіў у 1982 годзе), перайшоў на працу ў вярхоўную школу, а пасля ў Слонімскі дзяржаўны тэатр. Апошняя паспрыяла звароту да драматургіі, а ў гэтым рэчышчы і звароту да набыцця неабходных ведаў. У 1986 годзе ён заканчвае Вышэйшыя двухгадовыя курсы сцэнарыстаў і рэжысёраў у Маскве і атрымлівае спецыяльнасць кінадраматурга. У гэтым жа годзе ў выдавецтве "Маладая гвардыя" выйшла яго першая кніга апавяданняў і апавесцей "Любіць і верыць", а на наступны год як лепшая першая кніга яна была адзначана прэміяй імя Максіма Горкага. Як згадаў сам Бутрамееў, рыхтуючы гэту кнігу, ён адчуў, што пачынае ўглядацца ў свае творы (асабліва гэта датычылася апавесці "Адзін год і ўсё жыццё"), не толькі як празаік, але і як драматург. Сапраўды, ідэйная канцэпцыя апавесці, пільная ўвага да асобы і

па-філасофску асэнсаванья і раскрытыя штодзённыя праявы жыцця давалі магчымасць напісання кінасцэнарья і стварэння фільма. Што і было здзейснена. Бутрамееў у сааўтарстве з Я. Міцько піша сцэнарый. І ў 1987 годзе на кінастудыі "Беларусьфільм" здымаецца фільм "Экзамен на дырэктара". Уваходзіны У. Бутрамеева ў драматургію сталі прыкметнай з'явай, гэта адразу адзначылі знаўцы кіно і тэатра. Яркая творчай удачай аўтара (як і рэжысёра В. Раеўскага) стала п'еса "Страсці па Аўдзею" (1989 г.) – народная драма, у якой раскрыта трагічная праўда часоў гвалтоўнай калектывізацыі. П'еса не сыходзіла са сцэны тэатра імя Янкі Купалы на працягу многіх гадоў. На сённяшні час вывучэнне драмы "Страсці па Аўдзею" ўключана ў школьныя праграмы па беларускай літаратуры.

Калі паглядзець на даты, што пазначаюць час першых публікацый, якія адразу засведчылі адметны талент Бутрамеева і распачалі адлік творчага шляху пісьменніка, то яны прыпадаюць на гады жыцця ў Слоніме.

Аўтар гэтых радкоў сустрэла Уладзіміра Бутрамеева, яшчэ не ведаючы, хто ён. Ды і азначэнне пісьменнік да яго прозвішча тады яшчэ не далучалі.

Справа ў тым, што вуліца альбярцінскай ускраіны, апісаная намі ў пачатку гэтага аповеду, – гэта вуліца, дзе прайшлі мае школьныя гады, дзе жыла мая маці. Дзіўнаю воляй выпадковасці сям'я Бутрамеевых пасялілася якраз там. Калі я прыязджала да маці, то не раз сустракала па дарозе маладога мужчыну, які ішоў заўсёды паглыблены ў свае думкі, засяроджаны, сканцэнтраваны на нечым сваім, важным. Неўзабаве – тады здавалася без усякай сувязі – пра пачынаючага прازیка са Слоніма паведаміў Аляксей Нічыпаравіч Карпюк, які ў той час кіраваў Гродзенскім абласным аддзяленнем Саюза пісьменнікаў Беларусі. Мы прыехалі ў Гродна з паэтам Іванам Дарафеевічам Міско (Анатолем Іверсам), пачалі расказваць слонімскае навіны, а Аляксей Нічыпаравіч перапыніў нас і, хітравата ўсміхнуўшыся, запытаў, ці ведаем мы што-небудзь пра Валодзю Бутрамеева. Атрымаўшы адмоўны адказ, сам пачаў расказваць нам пра маладога прازیка, вельмі таленавітага на яго думку. Наказаў запрасіць Бутрамеева на пасяджэнне літаб'яднання і наступны раз у Гродна прыехаць разам з ім. Івану Дарафеевічу ўручыў паперку з адрасам, сказаўшы: "Трэба дапамагчы хлопцу". І неўзабаве на чарговым пасяджэнні літаб'яднання я са здзіўленнем убачыла мужчыну, якога сустракала на мацінай вуліцы. Тады і адбылося наша знаёмства. А паколькі я нярэдка прыязджала да маці і летні адпачынак амаль увесь праводзіла ў яе, то бачыліся мы даволі часта. Мяне ўражвала яго мэтанакіраванасць, эрудыцыя, працаздольнасць. Ён быў немітуслівы, надзвычай арганізаваны, так многа паспяваў, што Ігар Васільевіч Жук, тады яшчэ малады крытык і выкладчык Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы, з якім у Бутрамеева таксама наладзіліся сяброўскія адносіны, жартavaў: "У Валодзевых сутках гадзіны даўжэйшыя, чым у нашых".

Як усе сапраўды таленавітыя творцы, ён з удзячнасцю прымаў слушныя заўвагі і парады, але цвёрда адстойваў тое, у чым быў перакананы. Бутрамееву імпанавалі прынцыповасць і прафесіяналізм Ігара Васільевіча, а крытык адразу адчуў майстэрства маладога прازیка. Помніцца, як зацікаўлена і ўдумліва разглядаў Ігар Васільевіч апавяданне "Жаваранак", якое было надрукавана 7 красавіка 1984 года ў "Гродзенскай праўдзе". Бутрамееў не прамінаў магчымасці сустрэцца з крытыкам, амаль равеснікам, калі Карпюк запрашаў нас у Гродна. І на першую кнігу "Любіць і верыць" (1986), Ігар Васільевіч адгукнуўся грунтоўнай рэцэнзіяй. Яна была надрукавана ў "Гродзенскай праўдзе" за 5 чэрвеня 1987 года пад загалоўкам "Застаецца галоўнае". "Аб кнізе можна сказаць так, – зазначаў крытык, – сустрэўся з разумным суразмоўцам, які многа ведае, і ад гэтага – нешматслоўны, нават скупы на словы, але ёсць у гэтай скупаватай нешматслоўнасці свая элегантнасць, вытанчанасць. Я б назваў – вытанчанасць прастаты. У. Бутрамееў так і называе іх – "простыя расказы".

Перад напісаннем рэцэнзіі, калі мы, прачытаўшы кнігу, проста гаварылі пра яе, Ігар Васільевіч спытаўся, што мяне найбольш уразіла. Я назвала аповесць "Дзённік старога настаўніка" і апавяданне "Дарога". Прызнацца ў дачыненні да апошняга, мне проста было адказаць на пытанне, бо якраз пра гэта апавяданне мы гаварылі з Бутрамеевым, калі ён даў мне пачытаць частку рукапісу (толькі апавяданні) з будучага зборніка. Здавалася б, зусім просценькі сюжэт: на хутары Сячка прыжыўся жабрак, старанна працаваў, дапамагаў ва ўсім, восенню шчыра радаваўся багатаму ўраджаю, які дазваляў бязбедна перазімаваць, ды гэта шчырая радасць чамусьці раз'юшыла Сячка, і ён з лютасцю праганяе жабрака. Немудрагелістая гісторыя, але (па вызначэнні І. Жука) "трымае, не адпускае" глыбокай псіхалагічнай напоўненасцю. І напісана апавяданне з такім майстэрствам, што выклікае моцную эмацыйную ўзрушанасць. У рэцэнзіі Ігар Васільевіч так і падкрэсліў, што "вельмі моцнае уражанне пакідае апавяданне "Дарога" (цыкл "3 апавяданняў аб старых часах")." Вялікае майстэрства прэзіка выявілася ў спалучэнні мудрай нешматслоўнасці і сэнсава ёмістых мастацкіх дэталей, гранічнай узрушанасці фіналу. І.В. Жук пісаў: "Выключная па сваёй лаканічнасці, але і яркасці, пластычнасці адлюстравання гэта заключная сцэна. Вось ён, энергічны, раз'юшаны Сячок – "кінуўся", "пераварнуў усё", "ударыў". І поруч Фрол, які "падняў торбу, не ўзнімаючы галавы", "нацягнуў, не разгінаючыся", "пасунуўся, цягнучы ногі". І зноў дарога... Дарога жыцця і пошукаў адказу на яго няпростыя пытанні. Пазней, калі мы, ужо працуючы разам на кафедры, згадвалі гэту рэцэнзію, гэта апавяданне, Ігар Васільевіч сказаў, што якраз пра такія апавяданні і кажуць, што яны вартыя цэлага рамана.

У згаданым зборніку "Любіць і верыць" і ў наступным – "Здзіўжанне"(1990) – лёгка пазнаюцца слоніўскія мясціны: палац графа Пуслоўскага, папяровая фабрыка, утульныя альбярцінскія вулачкі і дворыкі, лясная Белая крыніца з гаючай вадой, а таксама здарэнні і паданні, якія пераказваліся тут здавён, немудрагелістыя ці прытчава заглыбленыя, з іх адкрытым ці прыхаваным роздумам над сапраўднымі каштоўнасцямі, прызначэннем чалавека і духоўнай сутнасцю яго нават паўсядзённых спраў.

Помніцца, як мы сядзелі ва ўтульным маміным дворыку, гаварылі аб падзеях і здарэннях рознага зместу і сэнсу, рэальных і невытлумачальных, нават містычных праявах у жыцці чалавека. Мама расказала, што яе бабуля ўмела лячыць травам і заговарамі. Прыгадала, як аднойчы з суседняй вёскай прыбегла да бабулі жанчына і прасіла ўратаваць яе карову, што вярнулася з выгану, упала і не ўстае. Бабуля параспытвала прасіцельку, паглядзела на сонца, якое ўжо схілілася да грэбня лесу, і сказала, што ўратаваць не зможа, бо дапамагчы магла б толькі да захаду сонца. Жанчына залілася слязамі. Тады бабуля моўчкі выйшла за вароты, агледзелася і прамовіла да гаспадыні каровы: "Тваё шчасце. Вецер у бок вашай вёскі. Можа і дапамагу. Ідзі за мной далёка ззаду і моўчкі". І сама пайшла па дарозе, шэпчучы нейкія словы. Пакуль дайшла – сонца села, але карова ўжо ўстала і піла з карытца ваду".

Гэта гісторыя ды яшчэ апісанне звычайна вывозіць такіх чарадзеяў з вёскі на выселкі стала асновай аднаго з апавяданняў Бутрамеева. Увогуле ён многа чытаў, умеў слухаць, назіраць – усё гэта было крыніцай яго творчага духоўнага сілкавання. У даме з мансардай была напісана драма "Страсці па Аўдзею", і шэраг цудоўных казак, якія ўвайшлі ў зборнік "Птушка шчасця" (1991).

У 1989 годзе Уладзімір Бутрамееў быў залічаны на Вышэйшыя літаратурныя курсы ў Маскве. Мы ўжо ведалі, што ён з'езджае туды не толькі на вучобу, але і на сталае жыццё. І Ігар Васільевіч, прыгадаўшы нашу размову пра першую кнігу пісьменніка, пра вобраз дарогі, сказаў, што так і прадбачылася, што гэту частку

сваёй дарогі Бутрамееў прайшоў, што ў яго мудрае разуменне самага жыцця і мудрыя адносіны да жыцця, і яшчэ ён умее быць сярод людзей, умее бачыць мэты і дасягаць іх. А дасягаць іх найлепш там, дзе канцэнтруецца вялікае літаратурнае жыццё. І гэта – правіла. Хаця, як кожнае правіла, не без выключэнняў.

Ужо тады, калі аўтару было трыццаць пяць, а членства ў Саюзе пісьменнікаў складала два гады, можна было гаварыць, што апошні абзац прыведзенай намі рэцэнзіі аказаўся прарочым. Ігар Васільевіч напісаў: "І застаецца ўпэўненасць у галоўным – у незаўрадным, своеадметным таленце, якому па сілах многае". А сёння ўжо маскоўскія крытыкі (Л. Анінскі, Ю. Баранаў і інш.) у сваіх рэцэнзіях на раман Уладзіміра Бутрамеева "Зямля і людзі" параўноўваюць пісьменніка з А. Платонавым, М. Шолахавым, М. Булгакавым. І гэта параўнанне гаворыць само за сябе.

